

לואו כ"ס

פסח והוא חזק

2-2

חקות הפסח וחוקת הפרה

① חזק

יהי לבי תמים בחקך, חקות הפסח וחקות הפרה
(תהלים קי"ט ה' ומדרש שם)

יש להבין הצד השווה שבין חוקות אלה, הפסח, והפרה, שדוד ביקש דקוא
עליהם על תמימות הלב, ובמה הם דומים זה לזה.

ונראה שלא משום הדמיון שבהם אלא דוקא משום השוני, כמה רחוקים חקות
הפסח מחוקות הפרה וכמה שונים הם זה מזה, בחוקות הפסח מצויים אנו
לשאל, לשאול ולדרוש עד אין חקר, אפילו התם המתמם עם תמימים שואל "מה
זאת", מי שאינו יודע לשאול גם ממנו אין אנו מרפים, ופותחים לו על אף שאין
הוא יודע לשאול... אך בחקות הפרה, אף שלמה המלך החכם מכל אדם אסור לו
לשאול ועליו אמרו חז"ל ביקש שלמה לידע טעמה של פרה, אמר "אמרתי אוזכמה
והיא רחוקה ממני", וכאשר אך יעיז לפצות פה אומרים לו "חקים חקקתי גזירות
גזרתי ואין לך רשות להרהר אחריהן".

יש ואסור לשאול כבחקות הפרה ויש שחייבים לשאול כחקות הפסח, וביישוב
סתירה זו שלימותו של אדם מישראל, ועל זה ביקש דוד "יהי לבי תמים בחקך".

ומה הכלל, מתי אנו אמורים לנהוג בחקות הפסח ומתי בחקות הפרה, דבר זה
למדנו מאברהם אבינו בפרשת העקידה, דהנה כתב רש"י כאשר אמר הקב"ה
לאברהם אל תשלח ירך אל הנער (בראשית כ"ב י"ב) "אל אברהם אפרש לפניך
שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת לי קח נא את
בנך והעלהו לעולה, ועכשיו אתה אומר לי אל תשלח ירך אל הנער", ולכאורה
תמוה, למה המתין אברהם עד שיהיו לו שתי שאלות, ולמה לא שאל מיד
כשהקב"ה אמר לו "העלהו שם לעולה", והלא אתמול אמרת לי "כי ביצחק יקרא
לך זרע"?

מכאן למדנו דכל זמן שהיה מצווה ועומד, הזמן לעשות ולא לשאול, אך לאחר
שנאמר לו "אל תשלח ירך" שוב איננו מצווה לעשות, זה הזמן לחקות הפסח,
הזמן לשאול ולהבין.

הנה אמרו חז"ל (שבת פ"ח ע"א) "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו
ס' רבוא מלאכי השרת והלבישו להם שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד
נשמע" ותמוה, הלא הכתרים ניתנו בשעה "שהקדימו", לא בשעה ש"אמרו" והרי
הקדמה היתה רק אחת ולמה קיבלו שני כתרים.

ונראה דכאשר מקדימים נעשה לנשמע, תרתי אית ביה, נעשה שלפני נשמע
חקות הפרה, עשיה ללא שאלה והבנה, ונשמע שלאחר נעשה, היא חקות הפסח
הרצון ללמוד לשמוע ולהבין, ולכן קיבלו שני כתרים, אחד על חקות הפסח, נשמע
שלאחר נעשה, ואחד על חקות הפרה, נעשה שלפני נשמע.

(2)

א) יש להתבונן בזה, דאם אמנם שאין לנו לשאול | שבתורה, וכשהגיע לפרשת פרה אמר חקתי
ולחקר על מצוה זו מה טעם יש בה, כי כך רצה | ושאלתי ופשפשתי, אמרתי אחכמה היא רחוקה
הקב"ה שתשאר אצלנו כחוק בלי טעם, אבל כיון | ממני, איך נראה שבכוונה נמוצ מכולם להשיג
שבאמת יש בה טעם, ולמשה רבינו גילה הקב"ה | את טעמה, ועל מניעת טעמה גופא צריך טעם.
את טעמה, וגם לעתיד לבוא יגלה לנו את טעמה. | וביותר, דבמשנה תורה נאמר, ראה למדתי
כמו שאמרו במדרש הגליל, איך למה זה העלים | אתכם חקים ומשפטים כאשר צונו ה' א' לעשות
הקב"ה את טעמה מכל אדם וסגר בה דלתי | כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה,
החכמה אפילו משלמה המלך החכם מכל אדם, | ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם
שנאמר עליו ויהכם מכל אדם, מאיתן האזרחי | לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה
והימן שהוא משה, כמ"ש כאן במדרש: הימן | ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה וגו',
זה משה, ושלמה שחקר ונתן טעם על כל דבר | ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים

ר/ע
פ"א

①

אפשר להמנע מלהיטמא למת, להתעסק בקבורתו וכל צרכיו, גם כל הכלים אשר באהל המת נטמאים וצריכים להזות על האנשים והכלים הנטמאים, ודבר זה גונע בכל עת הזמן.

וידוע מה שכתב הרמב"ם על מה שאמרו במשנה (אבות פ"ג), והכל לפי רוב המעשה, דהיינו שריבוי המעשים משפיעים ועושים קנין חזק בתכנת הנפש, כגון אם ירבה בצדקה ונדיבות, מתפעלת הנפש מריבוי המעשים לקנות בעצמה מדת הנדיבות ולהיותה נדיבה בטבעה, אע"פ שקודם לכן לא היו כן מדתה, וכדומה בשאר המעשים, וכמו כן מעשה הפרה וההשתמשות בה תמיד להזות על האדם ועל הכלים, שהוא ענין הוזה ושכיח ורגיל תמיד.

וכמעט שאין כל אדם מישאל שיוכל להמנע מזה, א"כ ההתעסקות בדבר זה תמיד אף שהוא דבר מוקשה ובלתי מובן בטעמה, אלא שהוא עושה בו מצד שכך גזרה חכמתו יתברך — רוב מעשה זה שהיא חזקה ותדירה תמיד בכל יום ובכל עת, תפעל על לבו, ונפשו של האדם מישאל להתרגל, שגם בכל מאורע קשה שיקרה לו או לאחרים ח"ו, אף שנראה לו תמוה ומוקשה בהנהגת העולם — שלא להתפעל מזה ושלא יבוא להתרעם חלילה על מדת הדין לומר, צדיק זה שקרא הרבה ושנה הרבה ועבד את ה' בכל לבו ונפשו, יארע לו מאורע כזה במיתה ח"ו.

או שארי מאורעות המתרגשות ובאות בעולם; ומי לנו גדול מרבי עקיבא, שאמרו עליו (במדרש פ' זו) דברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא וחבריו, וכל יקר דאתה עיניו (איוב כ"ח) זה רבי עקיבא וחבריו, ובשעת הגזירה היו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל עד שיצתה נשמתו באחד, עד שגם מלאכי השרת שאלו בתמהון לפני הקב"ה: זו תורה וזו שכרה (כמבואר בברכות ס"א ב'), ולפיכך ניתן לנו מצוה תמידית זו שנקיימה כחוק, כדי להרגילנו שכשם שאנו מקיימים מצותיו אף אם הם כחוק בלי טעם המובן לנו, כך גם נקבל את גזרותיו, אף שאינם לפי הבנתנו והשגתנו.

ג) ובגמרא מנחות (כ"ט ב'), אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה יושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו, רבש"ע מי מעכב על ידך, אמר לו אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות, אמר לפניו, רבש"ע הראהו לי, א"ל חזור לאחוריק, הלך וישב בסוף שמונה ימות ולא היה יודע מה הם אימרים, תשש כיתה, כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו הבי מנין לך, אמר להן הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו חזר ובא לפני הקב"ה אמר

3
p c

ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום (דברים ד', ה"ח), ופירש"י שם: וצדיקים ומשפטים צדיקים, הגונים ומקובלים, אי"כ רצה הקב"ה שישאל יהיו חכמים ונבונים בעיני העמים, וגם החוקים והמשפטים יהיו נחשבים בעיניהם לחוקים צדיקים שהם הגונים ומקובלים, כפירש רש"י, וא"כ אם הקב"ה היה מגלה לישראל טעם המצוה הזאת של פרה אדומה, כמו שגילה למשה וכמו שבעתיד יגלה לנו טעמה, לא היו אומות העולם מוניין אותנו לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, והיה לנו להשיב להם תשובה מספקת על טעם המצוה הזאת שאומות העולם סוברים שאין בה טעם, ובזה היינו נחשבים בעיניהם כחכמים ונבונים, אבל עכשיו שאנו עונים להם שגזירה היא מהקב"ה ואנו מקיימים אותה בלי טעם רק מגזירת מלך, אין אנו נראים בעיניהם כחכמים ונבונים, והרי אין זה לרצונו של הקב"ה, כמבואר בספיקים הג"ל; גם יש להבין כפל הלשון שאמרו: חזקה חזקה, גזירה גזרתי, ומה הכוונה בזה.

ב) ויתכן להבין ענין זה של העלמת הטעם והסתרתו מאתנו, שעמדנו ע"ז לעיל, שהוא להרגיל את האדם בקיום מצוה ומעשה אף שהוא זר לפי דעות והמוה לפי שכלו, כדי שיקנה האדם קנין בנפשו שלא יתפעל ולא יתרגש כשיארע לו או לאחרים מאורע או דבר שהוא זר ותמוה בעיניו, שלא יבוא להרהר אחר מדת דינו של הקב"ה, ולא יפעל עליו הדבר חלילה להעבירו על דעתו ועל דעת קונו — בשאלת צדיק ורע לו רשע וטוב לו; ובענין זה מצינו

דכבר ביקש משה מלפני הקב"ה הודיעני נא את דרכיך, ואמרו ע"ז בנג' ברכות (ו' א') דאמר לו, רבש"ע, מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו, ולפי דברי ר' מאיר שם לא נתן לו הקב"ה תשובה על שאלתו, אלא א"ל וזאתי את אשר אחזק אע"פ שאינו הגון, ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו הגון.

וכדי להשריש בנו האמונה שאין אתנו יודע עד מה, ושאי אפשר לנו להשיג ולהבין דרכי

ה' והנהגתו בעולם, לכן ניתן לנו מצוה זו הבלתי מובנת לנו בטעמה, בהיותה נראית כשני הפכים לטהר טמאים ולטמא טהורים, ואנו מקיימים אותה רק כחוק, כדי להרגיל אותנו במעשה מצוה זו אף בלי שנדע טעמה, והנה כל זמן שהמיתה קיימת בעולם עד אנו יבולע המות לנצח, בהכרח שגם סומאת מת מתקיימת, ומכרחים להשתמש באמר תמרה כדי להיטהר מסומאת מת, כי אי

41
46
51

(2)

שבתורה ישנם חוקים בלי טעם ידוע לנו —
 כך גם בהנהגת העולם ישנם חוקים הנהגות
 בלתי מובנים לנו. בלתי לה. לכוזו שהוא הכורא
 והוא מנהיג את העולם כולו כפי דעתו ורצונו.
 וזהו הענין המבואר בחוקת הפרה אשר היא
 כולה מקשה בשני הפכים מן הקצה אל הקצה,
 ובלעדה לא יהי אפשר להטות מטומאת מת
 החמורה ויהיו מוכרחים להשתמש בה תמיד —
 כפי שרוב המעשה אשר היא נפלאה מדעתו של
 האדם ומשגבה מרוח בינתו, אלא שמקיימה מצד
 שכן חקק הקב"ה בתורתו, מעשים אלו יחדרו
 ללבו ויעשו קנין בנפשו להשריש אמונתו בה'
 ובתורתו לבלתי שעות אל הטענה מה מצוה זו
 ומה טעם יש בה, אלא כי חוק הוא ואין להרהר
 אחריה, הדבר זה יפעל גם על נפשו לכשיבוא
 ויעבור למראה עיניו איזה מקרה מוקשה ומוצטע
 במנהגו של עולם בו או בקרוביו או בעולם ח"ו,
 כגון מה שנעשה ועבר על רבי עקיבא וחבריו

(4)
pe

הקדושים והמותרים, ולקחת זה יראה ג"כ
 להיפר, איך שאלה רשעים ושלוי עולם השגו
 חיל, שכל אלו הדברים לא יפעלו חלילה להעבירו
 על דעת קונו ולכפור בהשגחת השיית חלילה,
 אלא יהיה מושפע ע"י מעשה הפרה והתנסקותה,
 להיות מושרש באמונתו ובמחוזו בה' כי ישרים
 דרכי ה' הוא א"ל אמונה וצדיק וישר הוא וכשם
 שזאדם הוא בעד ולא ידע את חוקיו, כך גם לא
 יבין את משפטיו וחוקי הנהגתו את העולם.

ועל זו הכונה אמרו: "חוקת חקקתי גזירה
 גורת" ואין לך רשות להרהר אחריה, ועמדנו
 ע"ז לעיל מהי כונתם בכלל הלשון, ולפי האמור
 יש להעמיס ענין זה, רבא לומר לנו הטעם, למה
 חוקת חקקתי שלא להבין אותה אלא לקיימה
 בתורת חוק — כדי שגם במה שגזירה גורת,
 אינו גזירה ח"ו במתנגי של עולם, שאי אתה
 ראוי להרהר אחריה, אלא לדעת ולהאמין כי
 ישר ה' צורי ולא עולתה ב"י.

(ד) וכתב הפנ"ק אברהם סוריה סי' תק"ט) זה
 לשונו: כתב המביא ביום הששי פרשת חוקת
 נהגו יחידים להתענות, שבאותו היום נשרפו כי
 קרונת מלאים ספרים בצרפת, ולא קבעו אותו
 בימי תחודש, מפני שמתוך שאלת חלום נודע
 להם שיום הפרשה גורם גזירת התורה זאת
 חוקת התורה מתרגמינן, דא גזירת
 אורייתא; וגם בשנת ת"ח נחרבו שני
 קהילות גדולות באותו היום, כמו שכתוב בסליחות
 שחיבר בעל השפתי כתי, עכ"ל המביא.

לפניה, רבש"ץ יש לך אדם מה האתה נתן תורה
 על ידי, אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני,
 אמר לפני רבש"ץ הראתני תורתו הראני שכרה,
 א"ל חזר לאחורידך, חזר לאחוריו, ראה ששוקלין
 בשדו במקלין, אמר לפני רבש"ץ זו תורה זו
 שכרה א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני, ע"כ

ויתכן לבאר, דמה שזרעו הקב"ה למשה,
 שהשיב רבי עקיבא לתלמידיו, על שאלתם מנין
 לך, זו הלכה למשה מסיני, שעל ידי כן נתישבה

דעתו של משה ממה שתשש כחזו לפני זה,
 כמבואר שם בגמ', בהה היה רמז גם ישוב דעתו
 של משה על השאלה ששאל אחר כך זו תורה
 זו שכרה, והשיב לו הקב"ה שתוק כך עלה
 במחשבה לפני, ודינו, דהקדים הקב"ה להראתו
 איך שרבי עקיבא יושב ודורש על כל קוץ
 וקוץ מאותיות התורה, ומגלה טעמי התורה מה
 שלא נגלו למשה, עד שסוף סוף הגיע לדבר אחר
 (שצריך טעם, כמריש רש"י), ושאלו לו התלמידים
 רבי מנין לך, והשיב להם זו הלכה למשה מסיני,
 מלומר שאין לו בזה טעם, אלא שכן מקובל

למשה מסיני, שבה נתישבה דעתו של משה
 ממה שתשש כחזו כמריש שם בגמ', וכוה יהיה
 לו נוח גם כן תשובתו של הקב"ה על שאלתו
 אחר כך זו תורה זו שכרה, ואמר לו שתוק כך
 עלה במחשבה לפני, ודינו, כמו שיש בתורה
 דברים נעלמים מעין כל ח"ו, שאמילו רבי עקיבא
 שלפניו נגלו כל העלומות התורה, הגיע גם הוא
 לדבר שלא מצא בה טעם, אלא שכן נתקבל
 למשה מסיני וכן גזרה חכמתו של הקב"ה —

כך גם בהנהגת העולם, לדעת ולהבין איך
 שהקב"ה מנהיג את העולם, יש בהם דברים
 נעלמים שלא ניתנו לגלותם, אלא שכן עלה
 במחשבה לפניו, כדמיון רבי עקיבא שהראתו
 את נראות גדולתו בתורה, וגם את סופו הנורא
 מאד, שלאחר שהמיתו אותו ביסורים נוראים
 כאלו שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל, היו
 מולולים בגופו הקדוש גם לאור מותו ושוקלים
 את בשרו במקלין.

ובאותו ישוב דעתו של משה במה שא"ל ר"ע
 לתלמידיו זו הלכה למשה מסיני, שע"י כן
 נתישבה דעתו ממה שתשש כחזו כשישב בסוף
 שמונה שורות וכו', היה בזה ישוב הדעת גם
 על השאלה זו תורה זו שכרה, ודינו, דכמו

41
46

(3)

רמז בפסוק למנהג לשפוך המים בשכונת המת

"ותמת שם מרים ותקבר שם. ולא היה שם מים לעדה" (כ, א-ב)

(9) me
(b) (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) (10) (11) (12) (13) (14) (15) (16) (17) (18) (19) (20) (21) (22) (23) (24) (25) (26) (27) (28) (29) (30) (31) (32) (33) (34) (35) (36) (37) (38) (39) (40) (41) (42) (43) (44) (45) (46) (47) (48) (49) (50) (51) (52) (53) (54) (55) (56) (57) (58) (59) (60) (61) (62) (63) (64) (65) (66) (67) (68) (69) (70) (71) (72) (73) (74) (75) (76) (77) (78) (79) (80) (81) (82) (83) (84) (85) (86) (87) (88) (89) (90) (91) (92) (93) (94) (95) (96) (97) (98) (99) (100)

בשולחן ערוך (יורה דעה, סימן שלט סעיף ה) נפסק: "מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת".

בש"ך ובט"ז על אתר הובאו שני טעמים לדין זה. האחד – שמלאך המוות מפיל במים טיפת דם המוות, וכפי שמספר התשב"ץ בתשובותיו (סימן תמב): "פעם אחת נפטר מת אחד בבית אחד, ושתה אחד מן המים שהיו בבית בשעת פטירת המת, וכשראה החכם, גער בו שלא לשתות בשעת פטירת המת, ולאחר שעה קלה יצאה נשמתו של אותו ששתה, ושאלו לחכם: מה ראית שגערת בזו אמר: אני ראיתי את מלאך המות ששפף את סכיניו במים שהיו באותו הבית אחר פטירת המת".

והטעם האחר – כדי שיידעו הכל שיש מקרה מוות ולא יהיה צורך להודיע בפה ובכך יהיה האומר בגדר של "מוציא דיבה".

והיכן נרמז דין זה בתורה? בפסוק שלפנינו, וכך כתב הגאון רבי משה רבקה מוילנא, בעל "באר הגולה", בשם האבודרהם: "ותמת שם מרים ותקבר שם", ומשום כך "ולא היה שם מים לעדה" – כי כולם שפכו מימיהם...

◆ ◆ ◆

ספק הילכתי מעניין בענין זה, הסתפק הגאון והמלקט רבי יוסף שווארץ מגרוסווארדין, בעל שו"ת "גנזי יוסף": האם יש לשפוך בשכונת המת גם מי-סודה, או שמא רק מים חיים?

לכאורה, הטעים השואל (במכתבו להגאון רבי שלום מרדכי הכהן – המהרש"ם מברז'אן), יהיה הדבר תלוי בשני הטעמים שהובאו לעיל: אם שפיכת המים היא כדי שלא יצטרכו להוציא דיבה ולהודיע על האדם שמת – די בשפיכת המים החיים,

שהרי בכך כבר יש פרסום הדבר, אולם לטעם האחר, שמלאך המוות משפף סכיניו ומפיל במים טיפת דם המוות – אפשר שחשש זה קיים גם לגבי מי הסודה וכל המים שהיו בשכונת המת.

המהרש"ם בתשובתו, מביא את דברי ה"שדי תומד" (מערכת אבילות, סימן קמו) בשם שו"ת "בית דוד", שמי מלח וכן מים חמים אין צריך לשפוך, כי מלאך המוות אינו מקנח חרבו בהם, משום שיש בכך הפסד ממון, אבל במים פשוטים אין משום "בל תשחית" ולכן מקנח בהם (עיין שם בהמשך תשובתו הלכה למעשה).

שו"ת מהרש"ם – חלק ג', סימן שעד; שו"ת "גנזי יוסף" – סימן מ'

◆ ◆ ◆

ראיה נפלאה מן הפסוק, הביא בעל "גנזי יוסף" בשם אביו, הגאון רבי נפתלי הכהן, אב"ד מאד: שהרי, כאמור, בפסוק שלפנינו נרמז דין זה, שמכיוון שמתה מרים לפיכך לא היה מים לעדה, כי כולם שפכו את מימיהם. והנה, במדרש רבה מצינו שמרים מתה מיתת נשיקה, ואם כן לא שייך הטעם השני – שלא מלאך המוות המקנח את סכיניו במים, ובהכרח שהטעם הראשון הוא העיקר – כדי שיידעו הכל שיש מקרה מוות ולא יהיה צורך להודיע בפה ולהיות בגדר של "מוציא דיבה"!

ולמרות זאת, שאר הפוסקים כתבו שהטעם השני הוא העיקר, וכאמור לעיל מדברי התשב"ץ, שהעיד על חכם אחד שאמר כי ראה בעיניו את מלאך המוות משפף את סכיניו במים, וחמירא סכנתא מאיסורא!

עוד עלינו לברר: לטעם הראשון, ששפיכת המים היא כדי שלא יצטרכו להוציא דיבה ולהודיע על האדם שמת, מדוע עשו חז"ל דוקא את המים לסימן ולא בחרו בסגנון אחר לצורך פרסום דבר מנהג של אדם? זהו בעל "גנזי יוסף" ביאר זאת על פי מה שכתב בספר "שושן עדות" בטעם מה שיש הנהגים להעמיד בבית אבל כוס של מים אצל הנר נשמה (ודלא כדברי ה"חכמת אדם", שמחה על מנהג זה וכתר שהוא מדרכי האמורי) – משום שהמים מרמזים על החומר שהוא נפסד, כאמור הכתוב (שמאל ב' – יד, יד): "כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו", הרי שהמשיל הכתוב את הפסד החומר – למים הניגרים ארצה. ואם כן, אף כאן זהו הרמז בשפיכת המים.

5

(11) הכוונה לך ענה

מות מרים

1. ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם" (במדבר כ, א).

למה לא זכתה מרים להכנס לארץ? מרים לא מתה בחטא המרגלים, כי "על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מתחבבות את הארץ. האנשים היו אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה והנשים אומרות תנה לנו אחוזה לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן" (לשון רש"י שם כו, סד עפ"י במד"ר פכ"א ס"יא). זאת ועוד, "אמר רב המנונא לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי" (בבא בתרא קכא). מרים משבט לוי היא ואין היא בחטא המרגלים.

אם משה ואהרן לא זכו להכנס לארץ, אומר הכתוב למה לא זכו. "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם" (במדבר כ, יב). אבל למה לא זכתה מרים, אין הכתוב אומר מרים ששווה למשה ואהרן "וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר, ענן ומן. באר בזכות מרים, ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה" (תענית ט).

מרים זו, למה לא זכתה למה שהיו זוכים משה ואהרן אילו לא ענינם במי מריבה? גם תאמר הגיע זמנה של מרים למות ומלאך המות עושה את שלו בזמנו. לא, אין למלאך המות שליטה על מרים. גם בדבר זה היא שווה למשה ואהרן. כי כבר "תנו רבנן ששה לא שלט בהן מלאך המות ואלו הן אברהם, יצחק ויעקב משה, אהרן ומרים וכו' מרים נמי בנשיקה מתה" (בבא בתרא יז). כך גם דעתם של ראשונים שמרים לא מתה מתוך שהגיע זמנה למות אלא בשל סבה אחרת (ראה רש"י דברים לג, ח).

אלא יש לומר שמרים מתה במדבר לטובתם של ישראל. מוכנה למרים למסור נפשה לטובתם של ישראל, כמו שמוכנים לזה משה ואהרן. גם לדבר זה היא שווה להם. אילו נכנסה מרים לארץ, היתה היא שופטת את ישראל כמו שדבורה הנביאה שפטת את ישראל. גם מרים נביאה היא כמו דבורה (ראה מגילה יד). מרים שהיא שווה למשה בהרבה דברים, היתה ממלאת מקומו של משה לשפוט את ישראל. גורלו של יהושע ככיבוש הארץ היה אז דומה לגורלו של ברק בן אבינועם במלחמתו נגד סיסרא. יהושע בן נון שענו הוא "וכדי חמא משה ענותנותיה קרא משה להושע בן נון יהושע" (תרגום יונתן בן עוזיאל במדבר יג, טו). היה ודאי אומר למרים מה שאמר ברק לדבורה: "אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך" (שופטים ד, ח). וכבר אמרה דבורה לברק: "הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא" (שם ד, ט). "ולא תהיה התשועה נקראת על שמך" (רד"ק שם). גם מלחמת כיבוש הארץ לא היתה נקראת על שמו של יהושע בן נון כי אם על שמה של מרים. ודבר זה אינו לטובתם של ישראל.

לא רק כבודו של יהושע ייפגע על ידי זה, אלא גם השקפת עולמם של ישראל תשתבש על ידי כך. כי הארץ אמנם נכבשה על ידי ה' איש מלחמה ובנסיו ובנפלאותיו, אבל חכמתו גזרה שכבוש זה יהיה על ידי מלחמתם של ישראל. לומר, אין כובשים ארץ בלי מלחמה. ומי שמחכה לכיבוש באולת יד, מבוקשו לא ניתו לו. כיבוש הארץ בידי

31. גורלו של יהושע ככיבוש הארץ היה אז דומה לגורלו של ברק בן אבינועם במלחמתו נגד סיסרא. יהושע בן נון שענו הוא "וכדי חמא משה ענותנותיה קרא משה להושע בן נון יהושע" (תרגום יונתן בן עוזיאל במדבר יג, טו). היה ודאי אומר למרים מה שאמר ברק לדבורה: "אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך" (שופטים ד, ח). וכבר אמרה דבורה לברק: "הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא" (שם ד, ט). "ולא תהיה התשועה נקראת על שמך" (רד"ק שם). גם מלחמת כיבוש הארץ לא היתה נקראת על שמו של יהושע בן נון כי אם על שמה של מרים. ודבר זה אינו לטובתם של ישראל.

36. (שופטים ד, ח). וכבר אמרה דבורה לברק: "הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא" (שם ד, ט). "ולא תהיה התשועה נקראת על שמך" (רד"ק שם). גם מלחמת כיבוש הארץ לא היתה נקראת על שמו של יהושע בן נון כי אם על שמה של מרים. ודבר זה אינו לטובתם של ישראל.

4. לא רק כבודו של יהושע ייפגע על ידי זה, אלא גם השקפת עולמם של ישראל תשתבש על ידי כך. כי הארץ אמנם נכבשה על ידי ה' איש מלחמה ובנסיו ובנפלאותיו, אבל חכמתו גזרה שכבוש זה יהיה על ידי מלחמתם של ישראל. לומר, אין כובשים ארץ בלי מלחמה. ומי שמחכה לכיבוש באולת יד, מבוקשו לא ניתו לו. כיבוש הארץ בידי

12. כשמת אהרן בכו כל ישראל, ואילו כשמת משה לא כתוב שבכו אותו כל ישראל. הסיבה היא שמשו שימש כדיין לישראל. כאשר באו לפניו שני אנשים ניצים, היה משה מזכה את הזכאי ומחייב את החייב. ובכל דין ודין היה צד אחד שמח ומרוצה, וצד שני כועס ומאוכזב. לכן אותם שכעסו על משה - לא בכו עליו כשנפטר.

אבל אהרן הכהן היה "אוהב שלום ורודף שלום" (אבות פ"א מ"ב). הוא היה משכין שלום בין הניצים. משום כך כשנפטר בכו עליו כל ישראל.

כאשר שמע עמלק שאהרן נסתלק מן העולם, הבין שמעתה אין שלום בעם ישראל ומתחיל הפירוד ביניהם. ואם כך - הרי הוכשרה הדרך למלחמה.

עלינו ללמוד נכאן עד כמה חשובה האחדות, וכמה יש לברוח מכל מחלוקת. כד נוכל להיות מובטחים שעמלק לא יוכל להילחם בנו, והאמת

יהושע הוא גם לימוד לדורות. תמיד כך יהיה. אין ישראל יורש את ארצו אלא אחרי שהוא מוריש מזכה את הכנענים למיניהם.

כיבוש הארץ שהיה נקרא על שמה של מרים. היה מתעה לומר שיש כיבוש בלי מלחמה. כי כבר אמרו חז"ל: "דרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה" (קדושין ב). אם האשה היא הכובשת, כיבוש זה הוא מעשה גס בלי מלחמה. ודעה זו איננה לטובת ישראל אלא לרעתה. לא פעם אחת ויחידה עליהם לכבוש את ארצם. הם יצטרכו לעשות זאת עוד פעם ועוד פעם וטוב שידעו שאם הוציאו הם לכבוש את הארץ, עליהם לצאת למלחמה. שלא ימתינו לגס הכיבוש בחיבוק ידיים. אם יהושע יכבוש את הארץ ומרים לא תהיה על ידו, לא יהיה מקום לטעות זאת. לכן לא זכתה מרים להכנס לארץ, כדי שיזכו ישראל ללמוד דעת. במותה כמו בחייה זכו ישראל על ידה.

דאולי ילמד דבר זה סניגוריה על השבטים כמו ראובן, דן ואשר ש"לא באו לעזרת ה' בגבורים" (ראה שופטים פרק ה) בימי דבורה הנביאה. כי אחרי שראו את דבורה בראש המלחמה נגד סיסרא, עשו לומר שהאויב ינוצח לא על ידי לוחמים מישראל, אלא על ידי כוכבים שייחלמו בו ממסילותם. אולם אם בימי דבורה לא כולם עשו לומר כך, כי כבר למדו מכיבוש יהושע, הרי בימי מרים היו כולם טועים לומר כך. ומשום כך לא זכתה מרים.

אולי מטעם זה "קיפחה" התורה את הבנות בירושת הארץ, כדי שידעו כי הארץ שייכת לכובשים. ומי שאינו כובש לא יזכה בה. נשים אין דרכן לעשות מלחמה ולכן אין הן נוסלות חלק בירושת הארץ. רק במקרה כמו בנות צלפחד כשאין בנים ואין זה הגון שייגרע שם אביהן, או אז הן יורשות במקום בנים.

אמנם ישאל השואל, הרי הגזרה על משה ואהרן שלא ייכנסו לארץ היתה בסכת מי מריבה אחרי מות מרים. ולפי חז"ל גם עצם ענין מי מריבה נשתלשל ממות מרים, כי מות מרים גרם שלא יהיו מים לבני ישראל כי עד אז ניתנו להם מים בזכות מרים (ראה רש"י במדבר כ, ב עפ"י תענית ט ויונתן בן עוזיאל שם). ואם כן אם לא היתה מרים מתה היה משה מכניס את בני ישראל לארץ ולא מרים? אולם באמת נגזר על משה לא להכנס לארץ עוד בימי המרגלים.

וכך אומר הכתוב: "וזולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו יען אשר מלא אחרי ה'". גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם. יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל" (דברים א, לו-לז).

הרי שכבר במעשה המרגלים נגזר שלא משה ואהרן יכניסו את ישראל לארץ, אלא יהושע בן נון. במי מריבה קבלה גזרה זו את תוקפה הסופי, אבל היא היתה קיימת כבר במעשה המרגלים ואילך (ראה "אור החיים" שם ומלבי"ם שם ובפ' שלח וחוקת).

הרי שכבר במעשה המרגלים נגזר שלא משה ואהרן יכניסו את ישראל לארץ, אלא יהושע בן נון. במי מריבה קבלה גזרה זו את תוקפה הסופי, אבל היא היתה קיימת כבר במעשה המרגלים ואילך (ראה "אור החיים" שם ומלבי"ם שם ובפ' שלח וחוקת).

הרי שכבר במעשה המרגלים נגזר שלא משה ואהרן יכניסו את ישראל לארץ, אלא יהושע בן נון. במי מריבה קבלה גזרה זו את תוקפה הסופי, אבל היא היתה קיימת כבר במעשה המרגלים ואילך (ראה "אור החיים" שם ומלבי"ם שם ובפ' שלח וחוקת).

הרי שכבר במעשה המרגלים נגזר שלא משה ואהרן יכניסו את ישראל לארץ, אלא יהושע בן נון. במי מריבה קבלה גזרה זו את תוקפה הסופי, אבל היא היתה קיימת כבר במעשה המרגלים ואילך (ראה "אור החיים" שם ומלבי"ם שם ובפ' שלח וחוקת).

הרי שכבר במעשה המרגלים נגזר שלא משה ואהרן יכניסו את ישראל לארץ, אלא יהושע בן נון. במי מריבה קבלה גזרה זו את תוקפה הסופי, אבל היא היתה קיימת כבר במעשה המרגלים ואילך (ראה "אור החיים" שם ומלבי"ם שם ובפ' שלח וחוקת).

הרי שכבר במעשה המרגלים נגזר שלא משה ואהרן יכניסו את ישראל לארץ, אלא יהושע בן נון. במי מריבה קבלה גזרה זו את תוקפה הסופי, אבל היא היתה קיימת כבר במעשה המרגלים ואילך (ראה "אור החיים" שם ומלבי"ם שם ובפ' שלח וחוקת).

הרי שכבר במעשה המרגלים נגזר שלא משה ואהרן יכניסו את ישראל לארץ, אלא יהושע בן נון. במי מריבה קבלה גזרה זו את תוקפה הסופי, אבל היא היתה קיימת כבר במעשה המרגלים ואילך (ראה "אור החיים" שם ומלבי"ם שם ובפ' שלח וחוקת).

אם נתן נתן את העם הזה ביום (כ"א כ"ז)

וברשי"י, "יושב הנגב זה עמלק, שנאמר 'עמלק יושב בארץ הנגב', ושינה את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם, והם אינם כנענים. ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים, ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם, שנאמר אם נתון נתן את העם הזה בידיו."

13

רואים מכאן עד כמה צריך לדייק בתפילה, ואפילו גויים מבינים זאת. ולכן יש לעורר כאן על הצורך להזהר במבטא הנכון של מילות התפילה, ולחוציא את המילים בניקוד הנכון, ולא לומר 'צירי' במקום 'שוא', ו'חיריקי' במקום 'שורוקי', וכדומה. יש לחוציא את המילה בפה בדיוק כמו שסופרים מטבעות, מלה במלה.

ענין מוסר

כואו השבון (כ"א כ"ז)

אברך חשוב אחד מפתיע מדי בוקר את עמיתו לספסל הלמודים בבואו להיכל הכולל שופע מרץ וטל-תחיה, וההתלהבות שלו ללימוד התורה מלהיבה את כלל הלומדים, ונדבקת גם בהם.

14

כך קורה מדי בוקר בבוקרו, והדבר נמשך לאורך שנים רבות, עד שחבריו התעוררו בפליאה... הכיצד מסוגל ת"ח זה להגיע מדי בוקר באותה התלהבות?

ענין מוסר

כששאלו אותו פעם, הכיצד עולה בידו לעשות זאת באופן עיקבי כל כך, השיב האברך בענוות חן:

אין לי פטנט או מירשם מיוחד. אבל זאת אגלה לכם, שלפני צאתי את הבית לכולל, אני לומד את הפרק הראשון של הימסילת ישרים המעורר את האדם לידע חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו!"

וזה מעוררני להגיע מדי בוקר לכולל במרץ רב, ולא להתבטל ולוא לרגע קט. החזק במוסר ואל תרף.

עשר דקות מוסר כל יום

בספר "תולדות יעקב", על מרן ה"קהילות יעקב" זצ"ל, מסופר: לרבינו היתה קביעות יומית ללימוד המוסר. אף באבלותו על אימו, כאשר התעוררה אצלו שאלה בדבר המשך הקביעות גם בימי הישבעה, התיר לו החזו"א להמשיך וללמוד מוסר גם בימים אלה.

וידוע שכך יעץ הסטייפלער להורים ששטחו לפניו את הבעיות המתעוררות להם בענייני חינוך ילדיהם, ואמר שילמדו עם ילדיהם עשר דקות מוסר בכל יום.

אני עצמי שמעתי זאת ממנו, ועוד הרבה אחרים שמעו שאמר ללמוד מוסר עם ילדים, ואמר בזו הלשון: "זה נכנס! זה נכנס! ובלי זה אי אפשר לחיות!"

גם לפני השינה בלילה אפשר ללמוד מוסר

כואו השבון (כ"א כ"ז)

אברך בן תורה שאל את מרן הגרא"מ שך זצ"ל: מאז ומתמיד נהגתי ללכת לסדר מוסר בישיבת פוניבז', ומאז שהנהיגו אצלנו בכולל שסדר שני ממשך עד השעה 8 בערב, לאחר תפילת ערבית, הפסקתי להגיע לישיבה, ומאז לא יוצא לי כלל ללמוד מוסר... בזמן האחרון אני מרגיש שזה חסר לי, ובאתי לבקש עצה.

20

והשיב ראש הישיבה, שבודאי צריך ללמוד מוסר בכל יום, ובלי לימוד המוסר מתקררים ביראת שמים. כל המחלוקת על מוסר היה רק על לימוד במקום מיוחד, ועל שעה מיוחדת, ובקול, אבל אף אחד לא חולק שצריך ללמוד מוסר, כי כל אחד צריך יראת שמים.

31

והוסיף: מספרים על החתם סופר שביום שלא למד מוסר הרגיש קרירות... גם בדרגתו העצומה של אותו מדרבנא דאומתיה, היתה זו קרירות...

והוסיף הגרא"מ בזו הלשון: "מי אמר שבצהרים צריך לאכול שעה שלימה? אוכלים קצת, ואח"כ לומדים מוסר! אבל אולי בצהרים לא... כי צריך לעזור לאשה עם הילדים הנמצאים אז בבית, וזו גמילות חסדים לעזור לאשה ולהעניק לה הרגשה ששותפים לעול הווינוך ולנטל הכבד המונח על גבה."

34

"אין אפשר ללמוד בהזדמנויות שונות, כמו בלילה לפני השינה, או לקחת ספר מוסר בכיס, וכל זמן שמזדמן להסתכל בספר, לומדים העיקר... לא להתקור ביראת

7